

UDK 801.56

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno za tisak 3. 10. 1996.

*Miro Kačić**Filozofski fakultet, Zagreb*

Ergativnost i hrvatski jezik

Kada se govori o ergativu, uobičajno je u jezikoslovlju govoriti o posebnome padežu u nekim fleksijskim jezicima (baskijskome, tibetskome, gruzijskome), koji bi bio različit od nominativa, a koji izražava agensa procesa, pa se onda govori i o ergativnim jezicima. Gledano tako ima li uopće smisla govoriti o ergativnosti u hrvatskome, kada u njemu poznamo sve padeže, a ergativ nikada nije spominjan. Može li se pojam ergativnosti postaviti drukčije? Što je u stvari ergativnost i kako je možemo objasniti? Može li se hrvatski jezik povezati s pojmom ergativnosti? To su pitanja na koja ćemo pokušati dati odgovor u ovome članku.

Ono što se uobičajeno naziva ergativom izražava različito ponašanje glagola u istome jeziku ili drukčije rečeno: različito ponašanje onih istih nominalnih elemenata u rečenici koji ovise o onome što uobičajeno zovemo glagolskom valencijom (a posebice to iskazuje u različitim jezicima). O ergativu se počelo govoriti kada su se počeli proučavati neindoeuropski jezici. Opazilo se, naime, da se u nekim neindoeuropskim jezicima glagolska rekcija drukčije ponaša kad je glagol prijelazan, a drukčije, pak, kada je glagol neprijelazan. Naime, kao kada bi u hrvatskoj rečenici:

Ivan trči (1)

Ivan bio u jednom padežu, a u rečenici

Ivan tuče Petra (2)

Ivan bio u kojem drugome padežu, i to uvijek u istome kada se radi o bilo kojem prijelaznome, odnosno neprijelaznome glagolu.

Ivan bi, dakle, u rečenici (2) bio u padežu koji je nazvan ergativom, a u rečenici (1) u padežu koji je nazvan apsolutivom.

Tako, primjerice, imamo u baskijskome

gizona joan d — a (3)

čovjek—apsolutiv otišao d¹=onaj koji je u padežu apsolutiva a=pomoćni glagol

»čovjek je otišao«

ali bismo imali isto tako:

gizona-k zalida ikusi d-u (4)
čovjek-erg. konj-abs. vidjeti pronominal (**d**²)-pomoćni glagol³

(ovdje je čovjek taj koji gleda konja)

»čovjek gleda konja«

odnosno, možemo imati:

zalida-k gizona ikusi du⁴ (5)

(ovdje je **konj zalidak** taj koji gleda) pa je očekivani prijevod »konj gleda čovjeka«

U početku lingvističkih proučavanja problema rečenica (4) prevedena je kao »*konj je viđen čovjekom*«. Pa su se često i takve konstrukcije smatrale pasivnima⁵.

Normalno se onda moglo i očekivati da će to u jezičnoj tipologiji dovesti do podjele jezika na ergativne i akuzativne, jer se smatralo da je u rečenici (4) **gizonak** u stvari objekt kao što bi i bio u pasivnoj konstrukciji, a kako je objekt u indoeuropskim jezicima najčešće u akuzativu (latinski, slavenski jezici), onda je takva naspramnost u kojoj se suprotstavljaju *ergativ* i *akuzativ* bila i logična.

Ubrzo se uvidjelo da je apsolutiv tzv. neobilježeni padež, kao što je najčešće i nominativ, tj. da se može lingvistički raščlaniti na **gizona-Ø**, kao **čovjek-Ø**, pa sada često u jezikoslovnoj literaturi nalazimo na naspramnosti *nominativ/akuzativ* odnosno *nominativ(apsolutiv)/ergativ*.

Ovakva drukčija jezična situacija od indoeuropske uvjetovala je potrebu da se razlikuje subjekt prijelaznih glagola od subjekta neprijelaznih glagola i stvore »mali« metajezični modeli koji bi pomogli razumijevanju odnosa u jezicima koji bi inače bili teško razumljivi neergativnim govornicima. Jer je, katkad,

1 ja bih rekao da **d-** pokazuje (da je pokaznik) subjekt — treće lice

2 riječ je o »pomoćnome glagolu ukan («imati»). **d-** je tu pokaznik objekta — treće lice.

3 Martinet (1985:179) bi **gizonak** preveo sa »**od čovjeka**«, dok bi Lezard (1994) sa »**čovjek**«

4 da bi se razumio pojam pomoćnoga glagola, pokušajmo pojasniti: baskijski, kao ustalom i mnogi jezici, poznaje pojam sintetičkih i analitičkih glagolskih usložnica, pa onda i nazivci »jaki« i slabi glagoli. U baskijskome ti nazivci imaju ovakvo značenje: jaki su oni glagoli koji imaju vlastite oblike za vremena, posebice za prezent. Tako primjerice glagol **j-oa-n** »ići« (koji je dan u obliku participa, ovdje **-n**) ima prezent: **n-oa, z-oa-z, d-oa-ø, g-oa-z, z-oa-z-te, d-oa-z**, (»**idem, ideš, ide, idemo, idete, idu**«) pa spada u jake glagole koji čine veliku manjinu baskijskih glagola. Veliku većinu čine slabi glagoli koji imaju perifrastično, analitičko, sprezanje. Prema klasičnome nazivlju analitički se oblici sastoje od kojega oblika glagola koji se spreže (u baskijskome to su participi: svršeni i nesvršeni) i pomoćnoga glagola (u baskijskome to su **izan** »biti« i **ukan** »imati«). **Izan** nosi uvijek u sebi pokaznik lica koje se odnosi na subjekt (kao u hrvatskome **-m, -š** itd.) i rabi se za neprijelazne glagole. **Ukan** nosi u sebi pokaznik lica subjekta i objekta **d-u-t, d-u-zu, d-u-ø, d-u-gu, d-u-zue, d-u-te** (objekt 3. l. **d-**, subjekt 1. l. **-t**, itd.), znači **d-u-t** = »imam ga«

5 »Une réaction normale des linguistes européen, parmi les plus avisés, la construction ergative a été de déclarer qu'elle découlait de la passivité généralisée des verbes de la langue« (Martinet 1985:213).

teško razumjeti da se subjekt neprijelaznih glagola nalazi u istome padežu kao i objekt prijelaznih glagola.

Tako je Dixon u svojoj već klasičnoj raspravi *Ergativity* (Dixon 1979) označio različitim slovima subjekte; **A**— transitive subject, **S**— intransitive subject, da bi mogao stvoriti model u kojem bi se mogli razumijevati odnosi:

Model (Dixon 1979: 61)

NOMINATIVE	$\left\{ \begin{array}{l} \text{A} \\ \text{S} \\ \text{O} \end{array} \right\}$	ERGATIVE
ACCUSATIVE		ABSOLUTIVE

gdje su:

A— transitive subject

S— intransitive subject

O— transitive object

A G. Lazard⁶ (Lazard 1994) rabi oznaku **X** za sastavnicu **Ivan** u rečenici (2) i za **gizonak** u rečenici (4), odnosno oznaku **Y** za **Petar** u rečenici (2), tj. za **ikusi** u (4), tj. oznaku **Z** za **Ivan** u rečenici (1), odnosno **gizona** u (3). Za njega su **X**, **Y** i **Z** *aktanti*⁷. Pa **X** i **Y** nalazimo u biaktantskoj a **Z** u monoaktantskoj konstrukciji.

Zato će i moći reći da se, budući da **X** i **Z** u latinskome imaju isti gramatički tretman a u avarskome to isto imaju **Y** i **Z**, ustroj tih jezika može prikazati ovako:

latinski: **X=Z**, (tj. **X** i **Z** su u istome padežu)

avarski: **Y=Z**, (tj. **Y** i **Z** su u istome padežu).

Normalno je očekivati da će model biti složeniji pa će Lazard rabiti 3 slova **a**, **b**, **c**, za odnosnike (*relateurs*), a **x**, **y**, **z** za aktantske pokaznike (*indices*)⁸.

Isto tako J. P. Declés⁹ (1990) stvara svoj model u kojem su akuzativni jezici prikazani shemom:

P_{int.} **T**

gdje je **P** oznaka za predikat (glagol), a **T** oznaka za sintaktičku funkciju subjekta

P_{trans.} **T**² **T**¹

gdje je **T**¹ subjekt a **T**² objekt

odnosno

6 njegovim se bilježenjem služi i Pottier (1992:179)

7 prema Tesnièrevoj teoriji.

8 »X, Y, Z représente les actants, abc, etc., les relateurs (cas, adposition, etc.); V est le verbe, x, y, z les indices actanciels intra-ou paraverbaux qui coréférencient respectivement X, Y, Z; le cas échéant, un signe + devant la formule indique que l'ordre est grammaticalement pertinent« (Lazard 1994:28)

9 ovdje ukratko izložen model dio je općenitijega Declésova modela za prikaz i razumijevanje jezičnoga fenomena — J. P. Declés (1990:240–241).

$$\begin{array}{c} P_{\text{int.}} \quad T_{\text{nom}} \\ P_{\text{trans.}} \quad T_{\text{acc}}^2 \quad T_{\text{nom}}^1 \end{array}$$

ergativni jezik shemom:

$$\begin{array}{c} P_1 \quad U_{\text{abs.}} \\ P_2 \quad U_{\text{erg.}}^2 \quad U_{\text{abs.}}^1 \end{array}$$

U svakom slučaju, da bi nam bili razumljivi odnosi u nekim jezicima, moramo, s općejezikoslovnoga stajališta, tvoriti modele sumjerljivosti.

Tako sam u događajnoj gramatici napravio model koji je imao odražavati jezične odnose, tj. odnose pojedinih elemenata unutar rečenice.

U događajnoj se gramatici¹⁰ rečenica smatra događajem u kojemu postoje određeni sudionici.

Pojam sudionika¹¹ posudili smo od Andréa Martineta¹² (1985: 181). Uloga sudionika predstavlja za nas ponajprije relacijsku ulogu, premda su na toj razini analize semantičko i relacijsko često međuzavisni, ili bolje rečeno, jedno biva određeno drugim (na to ćemo se još vratiti).

Odredimo sada status sudionika u teoretskom smislu. Svim elementima u našoj rečenici koji imaju istu ulogu koju ima i **Ivan** u (1) i u (2) dajemo naziv »sudionik« *I/(S₁)*. Tako će **Ivan** u rečenici:

Ivan tuč-e Petra (1)

biti (*S₁*), isto tako kao i **gizona**¹³ u rečenici na baskijskom jeziku¹⁴:

gizona joan da (3)

i **gizona-k**¹⁵ u rečenici:

gizona-k zalida ikhusi d-u (4)

Petra će u rečenici (2) biti *sudionik II* (*S₂*) isto tako kao i **zalida** u rečenici (4)¹⁶.

Možemo to prikazati općom shemom:

$$G(S_1, S_2)$$

¹⁰ vidi Kačić 1988

¹¹ pojam sudionika, kao što ćemo vidjeti, ne podudara se (takoder ni) s pojmom protagonista kod R. Jakobsona (vidi JAKOBSON, 1963:179–206).

¹² iako je taj pojam poznat i otprije u jezikoslovlju, ali se rabio uvijek uz pojam agensa i pacijensa.

¹³ jer je **gizona** onaj koji je **otišao**

¹⁴ primjere na baskijskom jeziku preuzeli smo od Martineta (1985:179).

¹⁵ jer je **gizona-k** onaj koji **gleda**

¹⁶ na ovim primjerima vidimo prednost događajne gramatike (i njezine konceptualističke utemeljenosti), jer ona jasno izražava odnose. Znamo tko gleda i tko je viden, a glagol nije u pasivu, jer ergativni jezici poznaju i pasiv.

Položaj neke jedinice u rečenici imat će iste one uloge koje gramatičari često zovu gramatičkim subjektom i gramatičkim objektom.

Dakle, osim samim sudionicima, koji imaju točno određene uloge, trebalo bi isto tako određenu važnost dati i položaju koji zauzima jedan od sudionika.

Sudionik koji se nalazi na *položaju* »jedan« u našoj shemi imat će ulogu onoga što općenito zovemo gramatičkim subjektom, a to je u francuskom i u hrvatskom jeziku onaj element koji upravlja glagolom, ili traži da se glagol »stavi« u ovo ili ono »lice« (naravno ondje gdje postoji sprezanje glagola).

Sudionik koji se nalazi na *položaju* »dva« imat će ulogu *gramatičkoga objekta*, dakle ulogu elementa koji u aktivnoj konstrukciji u francuskom jeziku dolazi poslije glagola, a u hrvatskom je jeziku označen padežnom oznakom (dakle, različit je od nominativa), dok se u pasivnoj konstrukciji u francuskom jeziku povezuje pomoću prijedloga **par**, itd...

Teoretski gledano, posve je moguće da, time što zauzimaju točno određena mjesta u rečenici, istodobno i jedan i drugi sudionik »uvjetuju« glagol (usporedi dalje), odnosno da glagolski oblik bude uvjetovan jednim ili drugim sudionikom.

Naša shema sadrži sada točno određene teoretske elemente. Sudionici su indeksirani i upravo prema onom indeksu koji nose oni će odigrati i točno utvrđene tipove uloga.

Tako je onda u rečenici (2):

S_1 =**Ivan**

dakle, onaj koji zadaje udarce, a

S_2 =**Petar**

dakle, onaj koji prima udarce.

Premda nam se može učiniti da je uloga, što smo je za rečenicu (2) upravo naznačili, semantičke naravi, ona je ipak relacijska. Semantički je samo opis koji smo morali dati.

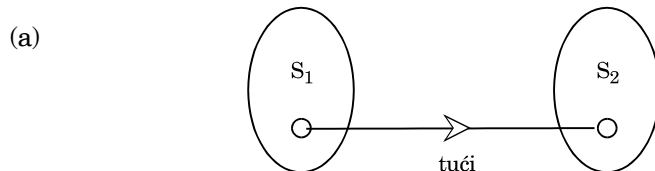
Naša je shema dakle ovakva:

$$G\left(\frac{S_1}{m_1}, \frac{S_2}{m_2}\right)$$

Zamijenimo li sada mjesta koja zauzimaju sudionici, tj. postupimo li tako da (S_1) ide na mjesto (S_2), a (S_2) na mjesto (S_1), dobit ćemo:

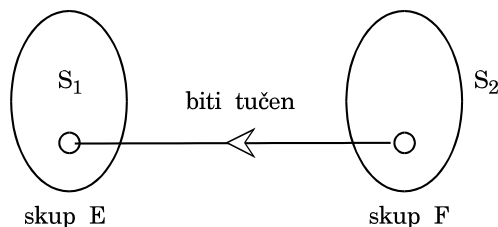
$$G\left(\frac{S_2}{m_1}, \frac{S_1}{m_2}\right)$$

Zamjena mjesta za S_1 i S_2 ima jasno značenje; ti elementi ostaju svaki u svojem skupu, ali zato relacija mijenja smjer, odnosno govoreći jezikom teorije skupova, ciljni skup postaje polazni, a polazni ciljni:

postaje

(b)

Na taj način relacija u (b) nije više »tući« nego »biti tučen«. Relacija nije više relacija od **E** prema **F** nego od **F** prema **E**. Što će reći da u aktivnima usložnicama strjelica ide od lijeva na desno, dok je u pasivnima obrnuto.

Na jezičnoj razini imat ćemo:

Petar je tučen od Ivana¹⁷ (6)

Petar na taj način postaje *gramatički subjekt* (u onom smislu kako smo to prije objasnili) glagola **biti tučen**, a **Ivan** se veže uz relaciju pomoću oznake **od**, što elementu **Pierre** daje određenu pokretljivost čak i u jezicima poput francuskoga gdje je položaj subjekta odnosno objekta strogo određen mjestom u odnosu na glagol. Stoga bez problema i u francuskome možemo reći: **Par Jean Pierre est battu**, a da to ne izazove nikakvu zbrku na razini značenja te rečenice.

Dakle, dobro smo razdvojili sudionike od položaja u rečenici. Ako smo sudionike stupnjevito indeksirali, to smo učinili zato da *naznačimo i utvrdimo* njihove uloge u odnosu. Mjestima u rečenici također smo dali točno određene uloge.

To znači da je, dakle, u rečenici **Ivan tuče Petra**, element **Ivan** istodobno i »semantički« i *gramatički subjekt*, budući da »sudionik jedan« dolazi na »položaj jedan«. A **Petar** je istodobno i *pravi objekt* i *gramatički objekt*, budući da se »sudionik dva« nalazi na »položaju dva«.

Indeks mjesta i indeks sudionika su na taj način jasno odvojeni.

Isti su razlozi naveli i G. Lazarda da odvoji različite uloge pojedinih elemenata na različitim jezičnim razinama:

»U interesu jasnoće izlaganja, i da bismo izbjegli rizik, uvijek prisutan i prijeteci, zbrke između semantičkoga i morfosintaktičkoga plana, rabićemo različite nazivke da bismo označili jedinice jednoga i drugoga plana. Morfosintaktičkomu planu pripadaju glagolski predikat ili jednostavno rečeno, glagol i aktanti (kao i priložne oznake — priložnici). Odgovaraju im na semantičkome planu proces (ovaj je nazivak uzet u najširem smislu i pokriva i stanja kao i promjene stanja i zbivanja i događaje) i sudionici (kao i uvjeti procesa), što se može sažeti u:

semantika	: proces	sudionici	uvjeti procesa
morfosintaksa	: glagol	aktanti	priložnici» ¹⁸ (Lazard 1994: 68).

17 ovu će rečenicu gramatičari ocijeniti kao dobru, ali pomalo neobičnu jer hrvatski jezik ne »trpi« takav tip *pasivnih* konstrukcija.

18 »Dans l'intérêt de la clarté de l'exposé et pour éviter le risque, toujours présent et menaçant, de confusion entre le plan sémantique et le plan morphosyntaxique, nous employons des ter-

Ipak, vratimo se našem modelu, ne bi valjalo reći ili pomisliti da (S_1) ima indeks₁ jer zauzima položaj »jedan«, nego je on S_1 (a ne S_2) po ulozi koju ima u odnosu.

Tako ćemo pripadnost jednoga sudionika točno određenom skupu označiti kao *mjesto*. Mjesto (nazivak različit od položaja) također će biti stupnjevito indeksirano i označavat će pripadnost točno određenim skupovima. Tako će svaki skup (koji predstavlja neki član) imati točno određenu ulogu u suodnosu s orijentacijom strjelice:

— tako će skup I (označen prema položaju I.) sadržavati kao elemente subjekte rečenice, ako je strjelica orijentirana na desno.

— skup II (označen prema položaju II.) sadržavat će kao elemente objekte rečenice, ako je strjelica orijentirana na desno, tj. ako ide na njega.

— početni skup nosit će sa sobom oznaku mjesta 1.

— ciljni skup nosit će sa sobom oznaku mjesta 2.

Pa će naš formalni model izgledati ovako:

$$G\left(\frac{S_1}{I}, \frac{S_2}{II}\right) \text{ za aktiv}$$

odnosno

$$G\left(\frac{S_2}{II}, \frac{S_1}{I}\right) \text{ za pasiv}$$

To će nam pomoći da uspostavimo »jasnu« razliku između pasiva i stanovitih konstrukcija koje su slične pasivu, a za koje gramatika, budući da imaju oblik aktiva, ne zna što bi s njima radila, itd...

Prema ovakvim opisima ergativnost bi se mogla odrediti kao svojstvo po kojemu se jednoaktantski glagoli, odnosno njihove konstrukcije (usložnice), u odnosu na nominalne elemente ponašaju drukčije u gramatičkome smislu nego dvoaktantski glagoli.

U mojem bi modelu to (svojstvo ergativnosti) značilo da se na mjestu subjekta¹⁹ nađe S_2 , koji uvjetno rečeno igra »semantičku ulogu objekta« ili kako bih ja rekao, primatelj je semantizma glagola, a da konstrukcija glagolska ostane ista, ne promijeni se način ni stanje (ostane aktiv), a S_1 se nađe na mjestu objekta. Kada nema sudionika dva (S_2), onda se sudionik jedan (S_1) nađe na mjestu subjekta, tj. načelno na mjestu koje mu pripada.

mes différents por désigner les unités de l'un et de l'autre. Au plan morphosyntaxique appartiennent le prédicat verbal, ou simplement le verbe, et les actants (ainsi que les circonstants). Leur correspondent respectivement sur le plan sémantique le procès (ce terme est pris dans un sens très général et couvre aussi bien les états et les changements d'états que les actions et les événements) et les participants (ainsi que les circonstances), ce qu'on résume dans (3).
(3) sémantique: procès participants circonstances
morphosyntaxe: verbe actants circonstants«

19 tj. u skupu I, kao početnome skupu, sa strjelicom orijentiranom od lijeva na desno.

Ergativni jezici bili bi dakle određeni ergativnošću. Međutim, ubrzo se uvidjelo da ergativni jezici ne »protežu« ergativnost²⁰ kroz cijeli sustav, nego postoje slučajevi kada se ta ergativnost prekida i pojavljuje se akuzativnost²¹. Tu pojavu nazvao je Dixon razlomljenom ergativnošću (split-ergativity).

Razlomljena se ergativnost u različitim ergativnim jezicima javlja na različitim mjestima u sustavu. Tako se razlomljena ergativnost može javiti u odnosu na različita vremena, pa se tako gruzijski:

kal-i   c'eril-s   ø-c'er-s   (7)
žena-nom   pismo-dat   3.sing.II-pisati/prez-3.sing.I

»žena piše pismo«

kal-ma   c'eril-i   da-ø-c'er-a (8)
žena-erg.   pismo-nom   aor-3.sing.II-pisati -3.sing.I

»žena (na)pisa pismo«

To se ne zbiva u neprijelaznih glagola, subjekt ostaje u istome padežu

kal-i   k'vdeb-a   (9)
žena-nom   mrijeti-3.sing.I

»žena mrje«

kal-i   mo-k'vd-a   (10)
»žena (u)mrje (aorist)«²²

Razlomljena ergativnost može se javiti u odnosu imenice i zamjenica. Tako u dyrbalu prvo i drugo lice se ustrojavaju akuzativom, a treće lice i imenica ergativom²³:

balan   d'ugumbil   baŋgul   yaɾaŋgu   balgan (11)
član/abs   žena/abs   član/erg   čovjek/erg   tući
»čovjek tuče ženu«

ŋad'a   ninuna   balgan   (12)
ja/nom   ti/acc   tući
»ja te tučem«

Postoje i drugi slučajevi razlomljene ergativnosti koje nećemo navoditi. Navedeni su najtipičniji primjeri za tu pojavu.

U teorijskim se razmatranjima ergativnim ustrojnicama, u ergativnim jezicima, suprotstavljaju antipasivne. U antipasivnim je ustrojnicama S₁ u prijelaznoj konstrukciji (usložnici) u nom/aps. a S₂ u kojem kosome padežu. Što bi

20 ako ergativnošću, kao što smo rekli, držimo različito gramatičko ponašanje dvovalentnih (dvoaktancijskih) i monovalentnih (jednoaktancijskih) glagola.

21 tj. jednako gramatičko ponašanje prijelaznih i neprijelaznih glagola.

22 vidi (Lazard 1994:32).

23 vidi Dixon 1972:59–60 i (Lazard 1994:35 i 178).

Na'e	inu	'a	e	kava	'e	Sione
prošlost	piti	abs.	član	kava	erg.	Ivan ²⁹
»Ivan je pio kavu«						
Na'e	inu	'a	Sione			
prošlost	piti	abs.	Ivan			
»Ivan je pio«						

Ako uzmemo primjer (Lazard 1994:2103) (primjeri 64), vidjet ćemo nešto drugo

Peio-k liburu asko irakurri-a-k d-it-u-ø³⁰ (18)

ime-erg knjiga/abs puno čitao-pro-množ. 3.l.-obj.mnž.-aux. -3.l.sub

»Peio je pročitao puno knjiga«

Peio liburu³¹ asko irakurri-a-ø d-a³² (19)

ime-abs knjiga/abs. puno čitao-pro-jed. 3.l.-obj.mnž.-aux. -3.l.sub

»Peio je pročitao puno knjiga«

Imamo isti prijevod, ali je ustroj antipasivan. Imamo iste uloge sudionika, odnosi među njima su isti: Peio i knjige su u istome odnosu, mijenja se samo padež. Peio-k se ostvaruje kao Peio-ø, a mijenja se i glagol: **d-it-u-ø** prelazi u **d-a**. Kada bismo to usporedili s hrvatskim, mogli bismo reći da se tu zbiva ista stvar kao i u usložnicama:

Meni	ga	je žao	(žao mi ga je)
Ja-dat	on-acc.	žaliti	
Ja	ga	žalim	
Ja-nom	on-acc	žaliti	

Pa bi se onda ovakva usložnica u hrvatskome mogla smatrati antipasivnom, jer kao i u baskijskome izražava isto, a opet nije isto, i to tako da isti sudionici u različitim ustrojnicama mijenjaju padeže.

Ali vratimo se baskijskomu pasivu. Možemo dakle reći da se u baskijskome jeziku pasiv pravi tako da se pomoćni glagol koji se pridodaje neprijelaznim glagolima doda prijelaznomu glagolu. To se dobro vidi iz primjera:

ogia jan d-u-ø (20)

kruh-abs pojeo on-je-ga

»(on) pojeo je kruh«

ogia jan d-a (21)

kruh-abs pojeo on-je

»kruh je pojeden«

29 kava je u ergativu, Ivan je u apsolutivu

30 poraba glagola za prijelaznu usložnicu

31 vidimo da se u ovoj konstrukciji objekt ne razlikuje padežom od subjekta; on mora neposredno prethoditi glagolu.

32 poraba glagola kao za neprijelaznu usložnicu

»ja sam jeo/pojeo kruh«

»jeo/pojeo sam kruh«

Dakle, u početku je ergativnim konstrukcijama zvano:

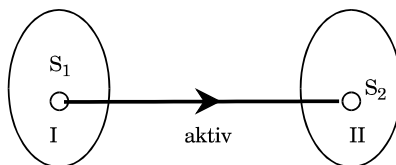
Moguće je u nekih glagola u nekim ergativnim jezicima iz ergativne ustrojnice napraviti akuzativnu ustrojinicu. To bi prema Mennecieru bilo vezano uz određene tipove glagola kao glagol »jesti« (Mennecier 1989:128). Za eskimski to isto vrijedi prema Charachaidzéu (1981:155) za glagole »jesti« i »piti« u avarskome.

»lovac jede meso«

»lovac jede«

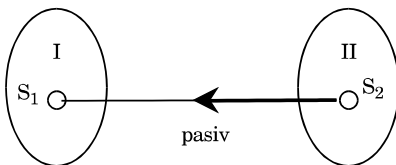
Rekli smo da ergativni jezici imaju uglavnom razlomljenu ergativnost (split ergativity), što će reći da se ergativnost ne proteže kroz cijeli sustav. Ali objašnjenje ergativnosti kao različitoga ponašanja jednoaktantskih i dvoaktantskih

glagola ne bismo mogli potpuno prihvatiti. U pitanje ih dovode primjeri (15) i (25). Da bismo bolje razumjeli pojam ergativnosti, moramo se vratiti našem modelu u kojemu je odnos pasiva i aktiva bio definiran ovako:

$$G\left(\frac{S_1}{I}, \frac{S_2}{II}\right) \text{ aktiv}$$

odnosno

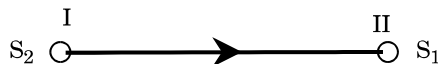
$$G\left(\frac{S_2}{I}, \frac{S_1}{II}\right) \text{ definicija dijateze pasiva}$$

Za aktiv bi se dakle S_1 nalazio u skupu I i to bi bio polazni skup, a strjelica bi bila orijentirana od desna na lijevo, S_2 bi se nalazio u skupu II. Za pasiv bi se dakle S_2 nalazio u skupu II i to bi bio polazni skup, strjelica bi bila orijentirana od lijeva na desno, a S_1 bi se nalazio u skupu I. Ove dvije dijateze odnose se kao obrnute funkcije u matematičkome smislu.

Kako bi se to zbilo u ergativnim jezicima? U njima bi se dakle S_1 nalazio u skupu I i to bi bio polazni skup, a strjelica bi bila orijentirana od lijeva na desno kada se radi o neprijelaznim glagolima. Kod prijelaznih glagola ne mijenja se dijateza, ostaje i dalje aktivna, međutim S_2 se više ne nalazi u skupu II, nego u skupu I, S_1 se nalazi u skupu II, a strjelica ide od lijeva na desno kao u svakoj aktivnoj konstrukciji. To bi onda dalo:

$$G\left(\frac{S_2}{I}, \frac{S_1}{II}\right) \text{ definicija dijateze ergativa za dvoaktantske glagole}$$

odnosno

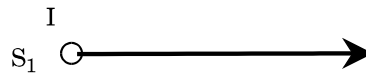

tj.

Strjelica (smjer) određuje dijatezu aktiv/pasiv

$G\left(\frac{S_1}{I}, \frac{I}{1}\right)$ za jednoaktantske glagole (kao u akuzativnim jezicima)

odnosno

Treba primijetiti da je na prvome mjestu odnos u ergativu $\frac{I}{1}$

kao u aktivu akuzativnih usložnica.

Postoje li takvi tipovi konstrukcija u akuzativnim jezicima? Pogledajmo to na primjeru hrvatskoga.

U hrvatskome postoje ustrojnice tipa:

boli me glava

gdje je S_1 u akuzativu, a S_2 u nominativu.

Kako to možemo znati? Parafrazirajući tu rečenicu, dobijemo rečenicu:

imam bol u glavi (glavobolju)³³. Očito je da **mene boli**, a ne moju **glavu**. Ako se složimo s ovim objašnjenjem³⁴, onda vidimo da je S_1 (nazovimo ga ovom prigodom agens) u padežu u kojemu inače dolazi objekt, a S_2 (nazovimo ga ovom prigodom pacijens) u padežu u kojemu dolazi subjekt, a to bi bila tipična ergativna konstrukcija³⁵. Ona je u hrvatskome ograničena na određeni tip konstrukcija, neobična je i ne ulazi u akuzativni model. Pa bismo, povučemo li usporednicu s ergativnim jezicima, mogli reći da dolazi do prekida akuzativnosti, što nam dopušta da predložimo pojam razlomljene akuzativnosti (split accusativity).

Taj tip, inače jako čestotnih usložnica nalazimo još:

svrbi me koža
peku me oči
probada me srce

Pogledajmo jednu drugu ustrojnicu u kojoj se S_1 pojavljuje u akuzativu pa će nam odnos biti jasniji:

Strah_{nom.} **me**_{acc.} je

to u stvari znači

ja se bojim

Tu se točno vidi tko je S_1 , odnosno tko se boji.

Da je akuzativnost razlomljena, vidi se po još jednom tipu ustrojnice u hrvatskome jeziku:

On	ima	lijepu	ženu
nom		acc.	acc.

³³ na ovakvu parafraziranost upućuju i prijevodni ekvivalenti u francuskome i engleskome, primjerice: j'ai mal à la tête, I have a headache

³⁴ ova se konstrukcija inače tumači, često, kao pasivno značenje

³⁵ pa bismo u modelu imali tipičan ergativni odnos

Promjenom glagolskoga lika dobijemo:

U njega	je	lijepa žena
on/gen.		nom. nom.

Pogledajmo još jedan tip ustrojnice:

žao	mi	ga	je
	ja/dat	gen./acc.	
žao	mi	je	žene/ženu
	dat.	gen./acc	

Istu stvar možemo reći na drukčiji način:

ja		ga	žalim
ja/nom		acc.	
ja	ženu	žalim	
ja/nom	acc.		

Usporedimo li ustrojnicu

jede se (bezlična usložnica)

s ustrojnica:

jede mi se
jede mi se meso

prelazimo s bezličnoga na lično. A znamo da ovaj tip usložnica možemo ova-ko protumačiti:

jede	mi	se	meso
3.l.jesti	ja-dativ	mod.	nom
može imati značenja			
htio bih	(ja)	jesti	meso
1.l.mod.	ja-nom	infinitiv	acc.
stotinu (misli) ih salijeće Katičić (1991:75)			
Subjekt _{acc}			

Zaključno možemo postaviti pitanje što je to ergativnost i što su to ergativni jezici te postoji li ergativnost u hrvatskome.

Ako je svojstvo ergativnosti da se jednoaktantski (neprijelazni) glagoli različito ponašaju od višeaktantskih (prijelaznih) glagola, onda hrvatski nema osobina ergativnih jezika. Ali mi smo pokazali da i u ergativnih jezika ima usložnica u kojima se i prijelazni glagoli ponašaju jednako kao i neprijelazni, samo što je onda objekt u kojemu kosomu padežu, što je i normalno jer nema akuzativa. Te se usložnice nazivaju antipasivima. Pokazali smo isto tako da se ti antipasivi uvijek u literaturi prevode isto kao i ustrojnice s ergativom. Takvih smo usložnica našli u hrvatskome (žalim ga, žao mi ga je). A te su ustrojnice, ako zanemarimo ergativ, tj. ako zamislimo da ergativni jezici nemaju ergativa, ostalo bi što? Ostale bi neprijelazni glagoli s ovakvim ustrojnica:

Subjekt_{aps.} + glagol

i prijelazni glagoli s ovakvim ustrojcama

Subjekt_{abs.} + glagol + objekt_{kosi} padež

A to bi potpuno odgovaralo velikomu broju usložnica akuzativnih jezika. Tako gledano tada ne bismo mogli definirati ergativne jezike kao one jezike u kojima se subjekt neprijelaznih (jednoaktantskih) glagola ponaša gramatički drukčije nego subjekt prijelaznih (višeaktantskih) glagola, nego bismo ergativne jezike trebali definirati drukčije. Zato predlažemo novu definiciju ergativnosti:

Ergativnost je svojstvo jezika da se određeni (točno se može odrediti koji i kada) prijelazni (višeaktantski) glagoli ponašaju drukčije od nekih drugih (točno se može odrediti kojih i kada) prijelaznih (višeaktantskih) glagola.

Pojam razlomljene ergativnosti, koji polazi od klasičnoga shvaćanja pojma ergativnosti (različitoga ponašanja subjekata) ide u prilog našoj definiciji. Jer što znači razlomljena ergativnost? Samo to da se određeni prijelazni glagoli, ponekad i isti, ponašaju u točno utvrđenim uvjetima na isti način kao i neprijelazni glagoli. Ovako izražena ergativnost prisutna je onda i u akuzativnim jezicima. Mi s punim pravom možemo reći da će onda ergativnost u različitim jezicima biti različita. Pa će ergativnost, koju možemo odrediti i kao odstupanje od modela akuzativnosti, tj. jednakoga ponašanja subjekta prijelaznih i neprijelaznih glagola, biti jako velika u baskijskome, manja u dyrbalu, gruzijskome, i drugim jezicima u kojima je jako izražena razlomljenost, a jako mala u onim jezicima koje uobičajno nazivamo akuzativnima.

Možemo, dakle, zaključiti da u modelima sumjerljivosti vidimo da i ergativni i akuzativni jezici suprotstavljaju **aktiv (ergativ) vs pasiv vs antipasiv**. Ako ergativni jezici imaju razlomljenu ergativnost, akuzativni jezici imaju razlomljenu akuzativnost.

Literatura

- Declès J. P., 1990, *Langages applicatifs, langues naturelles et cognition*, Hermès, Paris.
- Dixon R. M. W., 1972, *The Dyrbal language of North Queensland*, Cambridge University Press, Cambridge
- Dixon R. M. W., 1979, *Ergativity*, *Language*, no 55, 59–138,
- Dubois J. et al. 1994, *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*
- Givón T., 1984., *Syntax, a functional-typological introduction*, vol I, Benjamins, Amsterdam/Philadelphia
- Jakobson R., 1963, *Essais de linguistique générale*, Minuit, Paris
- Kačić 1988 (1987), *La théorie des ensembles et l'analyse linguistique*, ANRT, Lille.
- Katičić R., 1991, *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*, HAZU i Globus, Zagreb
- Lazard G., 1994., *L'actance*, PUF, Paris
- Martinet A., 1962, *Le sujet comme fonction linguistique et l'analyse syntaxique du basque*, BSL, N° 57/1 73–83, Paris
- Martinet A., 1985, *Syntaxe générale*, Armand Collin, Paris
- Morvan M., 1966., *Les origines linguistiques du basque*, P. U. de Bordeaux, Bordeaux

Silverstein M.. 1972, Chinook Jargon: Language Contact and the Problem of Multi-Level Generative Systems, I. Language 48:2, 378–406

Le croate et l'ergativité

L'ergativité devrait être une caractéristique des langues ergatives. En mettant les éléments des phrases dans notre model formel nous avons montré que notre grammaire événementielle fait ressortir clairement les rapports qui existent entre ces éléments. Cela nous a permis de montrer aussi que le croate a des constructions ergatives, et que l'on peut parler légitimement, en croate, des constructions (quasi)antipassives. Nous avons pu donc proposer la notion de fracture d'accusativité (split accusativity) et ainsi faire le parallélisme entre langues accusatives et langues ergatives qui opposent (les unes et les autres) actif vs passif vs antipassif. Nous avons aussi proposé une nouvelle définition de l'ergativité: nous désignons comme ergativité le comportement grammatical différent des verbes bi-(pluri-)actants et non pas le comportement grammatical différent des verbes mono- et biactants.